

УДК 316.334.52:330.88]:332.14

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>

О. Ю. Снігова

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ

ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР ІНКЛЮЗИВНОСТІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ «НОВОЇ» РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Метою статті є уточнення категоріального апарату досліджень проблем інклюзивності, визначення її місця у державній регіональній політиці. Висвітлено еволюцію підходів до досліджень проблем інклюзивності. Доведено необхідність розкриття проблем інклюзивності з позицій цілісного підходу до регіону. Уточнено категорії інклюзивності регіонального розвитку, регіональної інклюзії, регіональної інклюзивності. Розкрито категорії «інклюзивний загальнонаціональний простір», «інклюзивний регіон». Надано пропозиції щодо удосконалення державної політики для забезпечення інклюзивного розвитку та формування інклюзивного простору. Новизна дослідження полягає в доведенні необхідності вирішення проблем інклюзивності з точки зору інтегрального підходу до регіону та у межах державної регіональної політики.

Ключові слова: регіональна інклюзивність; інклюзивний загальнонаціональний простір; інклюзивний регіон; інклюзивний регіональний розвиток; державна регіональна політика.

О. Yu. Snigova

State Organization "Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv

THE SPATIAL DIMENSION OF INCLUSIVITY UNDER CONDITIONS OF "NEW" REGIONAL POLICY FORMATION

The goal of the article is to specify the categorial framework of the studies of inclusivity from the viewpoint of spatial aspects' emergence; to determine the place of inclusivity in regional policy. Author reveals the evolution of approaches to research of inclusivity issues, observing the premises for the emergence of spatial aspects of inclusivity studies. It is revealed that inclusive regional development implies increase of efficiency of attraction of regional potential, activation of its involvement into economic activity, its inclusion in national economic development and maintenance of territorial integrity. Author defined that the formation of inclusive nation-wide space under conditions of decentralization requires the aiming of regional policy on the improvement of *regional inclusivity* – at the basis of improvement of efficiency of local resources' involvement, strengthening of interregional cohesion as the background for widening the prospective of local development. The increase of regional inclusivity is considered as the result of *regional inclusion* – which forms the possibilities of comprehensive and active socio-economic development of the regions. In order to form the regional policy, favorable to inclusivity goals, the category of "inclusive region" was formulated as the region where the conditions for efficient development of local community were created on the basis of multidimensional inclusion (economic, social, political etc.), local cohesion and by strengthening local communities, enhancing the competitiveness of the regional economy. The scientific research novelty of the study consists in grounding the necessity to solve the problems of inclusivity from the viewpoint of integral approach to regions and within the framework of regional policy.

Keywords: regional development; regional inclusivity; inclusive region; inclusive regional development; public regional policy.

Актуальність теми дослідження

В умовах стратегічної орієнтованості України на європейську інтеграцію формування державної регіональної політики має здійснюватися з урахуванням положень регіональної політики Європейського Союзу. Разом з тим, реалізація політики в ЄС не відбувається відокремлено одна від одної і вирішення проблем регіонального роз-

витку посилюється системою положень базових угод щодо принципів функціонування ЄС. Ці документи визначають необхідність побудови ефективних регіональних економік на засадах зміцнення соціальних та економічних зв'язків між територіями ЄС [1-3]. Вони мають за мету вплив на якість розвитку ЄС загалом, забезпечуючи збалансовану конкурентоспроможність європейського простору та зменшення просторових диспропорцій соціально-економічного розвитку [4].

© О.Ю.Снігова, 2020

Сучасна модель європейського регіонального розвитку базується на концепції «нового регіоналізму», яка враховує зміну регіональних детермінант економічного зростання. Це відбувається на основі мобілізації регіонального потенціалу, що неефективно використовувався раніше. Тобто «нова» регіональна політика повинна спиратися на принципи, які спрощують включеність регіонального потенціалу в економічну діяльність, що на загальнонаціональному рівні має бути доповнено структурними реформами. Водночас залишаються актуальними традиційні завдання регіональної політики – мінімізація диференціації просторового розвитку; подолання депресивного стану територій; забезпечення територіальної єдності. У світовому науковому просторі дослідження цих проблем активізуються, проте вони є недостатніми.

Стан вивчення питання, основні праці

Найбільше розроблені проблеми щодо тих чи інших аспектів включеності у працях закордонних вчених, які заклали теоретичні основи інклюзивного розвитку. Це праці Anand R., Ianchovichina E., Gupta J., Rouw, N., Ros-Tonen M., Spence M. [5, 6] та інші. Останнім часом цей напрям наукових досліджень набув розвитку й в Україні. Серед найпоширеніших аспектів в його межах - питання розкриття сутності інклюзивного розвитку, у тому числі в контексті інноваційного вектора, аналіз європейських підходів до розуміння сутності інклюзивної моделі економіки, визначення проблем її використання в Україні [7, 8]. У зв'язку із набуттям практичного досвіду впровадження положень моделі інклюзивного розвитку також активізувалися дослідження проблем його вимірювання. Традиційно розробленим є соціальний аспект інклюзії в контексті проблем скорочення бідності, розширення можливостей ефективного залучення ізольованих груп людей до суспільних та економічних процесів [9, 10]. Кількість цих праць активно зростає.

На те, що інклюзивний розвиток має локальний вимір, вперше звернули увагу європейські дослідники [11]. Вітчизняні науковці, перебуваючи на початковій стадії опрацювання проблеми, у своїх дослідженнях наголошують на необхідності посилення теоретичної роботи у напрямі обґрунтування засад місцевого інклюзивного розвитку, яка актуалізується реформою децентралізації [12]. Проте належного розвитку теоретичні аспекти регіонального розвитку на інклю-

зивних засадах та розуміння сутності регіональної інклюзивності, які могли б скласти основу формування державної регіональної політики з урахуванням вимог концепції «нового регіоналізму», не набули.

Разом з тим, перспективні дослідження мають зосередитися не лише на вивченні регіональних особливостей інклюзивного розвитку, а й на питаннях, які нині набувають особливого значення при впровадженні в Україні моделі «нової» регіональної політики – на формуванні інклюзивного простору як на державному, так і на регіональному рівнях. До того ж існує потреба постійної актуалізації наукового знання стосовно регіональних аспектів інклюзивного розвитку згідно з розвитком практичних потреб, а також розроблення рекомендацій щодо його практичного впровадження. Вирішення цих завдань і є метою дослідження.

Метою статті є уточнення понять інклюзивності регіонального розвитку, регіональної інклюзії та регіональної інклюзивності, розкриття поняття «інклюзивний регіон»; обґрунтування важливості та необхідності формування державної регіональної політики України з урахуванням принципів інклюзивності; визначення місця інклюзивного регіонального розвитку у державній регіональній політиці та формування пропозицій щодо удосконалення останньої для забезпечення інклюзивного регіонального розвитку.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні було застосовано методи аналізу, синтезу, аналогії, наукової абстракції та дедукції на засадах застосування комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу

При дослідженні проблем інклюзивності набули розвитку два взаємопов'язані напрями: дослідження інклюзивності процесу (інклюзивне зростання, інклюзивний розвиток) та інклюзивності об'єкта (інклюзивне суспільство, інклюзивний регіон, інклюзивне місто тощо).

При вивченні *інклюзивності процесу* категорія «inclusive» (залучений) частіше використовується в контексті, де основна увага більше приділяється економічному зростанню, ніж розвитку. Таке зростання означає розширення соціально-економічних можливостей всіх верств населення. На відміну від «простого», інклюзивне зростання базується на розширеному, порівняно з класичним, економічному базисі в усіх секто-

рах економіки і забезпечує зниження соціальної напруженості. Згодом з'явилися дослідження, де інклюзивність розглядалася в межах концепції сталого розвитку, а проблематика інклюзивності розширилася до подолання соціально-економічної нерівності та формування умов економічного зростання з мінімальним впливом на навколишнє середовище як у локальних, так і у глобальному вимірах [2, 13].

Дослідження регіональних аспектів інклюзивності так само стосується опрацювання проблем, пов'язаних зі зростанням територій з переважанням в них акцентів на соціальній інклюзії. Спочатку набула розвитку концепція інклюзивного зростання, яка стосується дотримання певних принципів співвідношення економічного зростання і добробуту населення з акцентом на територіальних особливостях. Надалі ці положення посилились принципами збалансованого розвитку. Загалом вивчення інклюзивності розвитку з урахуванням регіонального аспекту зумовило уточнення сутності цієї концепції в контексті сучасного розуміння просторового розвитку із зосередженістю на соціальній інклюзії та акцентом на покращенні якості життя населення на місцевому рівні [14, 15].

Найбільш розроблено регіональний аспект інклюзивного розвитку з позиції економіко-географічного підходу у зв'язку із загостренням проблем сучасного урбаністичного розвитку. В цих працях *інклюзивний розвиток* розкривається через питання зручності, комфортності, доступності послуг і якості міського простору для населення [16, 17]. Певну увагу регіональний аспект інклюзивного розвитку здобуває з позицій подолання територіальної економічної диференціації як основної причини виключення населення з процесів суспільного розвитку [18 - 20]. Такий підхід важливий в контексті розуміння значущості інклюзивного розвитку в регіональній політиці держави, проте стосується обмеженого спектра питань інклюзії, зокрема соціальної, не зосереджуючись на можливостях у вирішенні комплексу завдань державної регіональної політики.

Певного розвитку регіональний аспект інклюзивності набув у процесі перенесення розуміння сутності процесу на місцевий (територіальний) рівень, і категорія «*інклюзивний місцевий розвиток*» отримала застосування в контексті соціальної та соціально-економічної інклюзії як

новий вимір розвитку, який зосереджує увагу на найбідніших членах регіональної спільноти та чинниках, що перешкоджають їм брати участь у процесі розвитку [11, 12]. У цих дослідженнях значається пов'язаність інклюзивного місцевого розвитку з концепціями інклюзивного зростання, інклюзивної економіки, добробуту, соціальної справедливості та прав людини. В умовах децентралізації це виправданий та логічний крок, який має сприяти накопиченню наукового знання в сфері регіональної політики та політики місцевого розвитку.

Є наукові напрацювання щодо регіонального аспекту інклюзивності й з позиції управління місцевим розвитком, коли інклюзивний розвиток на місцях асоціюється з активізацією залучення до вирішення проблем розвитку територій усіх зацікавлених сторін - стейкхолдерів. Такий аспект дослідження інклюзивності на місцевому рівні пов'язаний з формуванням нових механізмів вирішення територіальних проблем [21, 22].

Загалом, незважаючи на актуальність, питання інклюзивного розвитку на регіональному та місцевому рівнях в Україні знаходяться на початковій стадії досліджень. Навіть у світовому науковому просторі дослідження інклюзивного розвитку для регіону мають значно нижчий ступінь розробленості, ніж для національного і глобального рівнів, та й в науковій літературі розкриваються вкрай обмежено. Напрацювання у сфері інклюзивного регіонального розвитку стосуються питань економічної, соціальної та місцевої згуртованості (*economic, social, local cohesion*) як підстави для розширення перспектив місцевого розвитку на засадах реалізації місцевої та регіональної політики [23, 24].

Вкрай мало дослідженими залишаються проблеми інклюзивного регіонального розвитку з позиції системного підходу до регіону. Певним чином інклюзивність місцевого розвитку як ключове положення «*нової*» регіональної політики впроваджено на практиці - у межах концепції інтегрованого просторового розвитку. Це досягається на основі поєднання в стратегіях розвитку регіонів їх ключових сфер як взаємопов'язаних між собою елементів регіонального потенціалу та залучення до процесу стратегування всіх зацікавлених сторін.

Разом з тим, загострення негативного впливу «*простого*» (неінклюзивного) економічного зростання на регіональний розвиток за рахунок можливого посилення нерівномірності соціаль-

но-економічного простору, ймовірних ризиків виникнення соціальної та економічної ізоляції регіонів і громадян – їх мешканців зумовлює необхідність зміщення наукових досліджень регіональних аспектів інклюзивного розвитку до сфери регіональної політики. Ця вимога часу не є випадковою, оскільки саме в умовах неінклюзивного розвитку загострюється потреба вирішення стандартних завдань регіональної політики, спрямованих на подолання нерівномірності розвитку як суспільства загалом, так і регіонального простору зокрема – мінімізації рівня та ризиків диференціації соціально-економічного просторового розвитку, заснованої на зростанні ефективності та раціональності використання ресурсів, що в цілому сприятиме підвищенню рівня та якості життя населення. Ці проблеми в європейській практиці певним чином вирішуються через реалізацію завдань гармонізації просторового розвитку шляхом розширення класичних аспектів сталості та включення до їх переліку економічної та соціальної згуртованості для посилення єдності між регіонами ЄС [4].

Між тим, в Україні процес впровадження принципів інклюзивності при вирішенні завдань державної регіональної політики залишається вкрай слабо дослідженим. Отже, при запровадженні в Україні принципів «нової» регіональної політики потребують опрацювання в контексті концепції інклюзивності такі питання:

- стимулювання інклюзивного зростання та розвитку регіонів за рахунок використання специфічних активів територій та ресурсів, що раніше не використовувались, або використовувались неефективно чи обмежено;

- залучення потенціалу регіонів до національного економічного розвитку;

- забезпечення територіальної єдності країни.

Підхід до *інклюзивного зростання та розвитку регіонів на засадах розширення використання регіонального потенціалу* потребує структурних змін, які б забезпечували більшу влучність складових цього потенціалу в економічну діяльність. Але наукові напрацювання, в яких такий вектор розвитку визначено саме як процес структурних змін, що супроводжується поліпшенням якості життя місцевого населення, не визначають саму сутність структурних змін, які б забезпечили інклюзивний просторовий розвиток [22]. Не встановленими залишаються й особливості структурних перетверень, які

могли б забезпечувати зростання можливостей зайнятості, зокрема на підставі розширення сфери прикладання праці та підвищення ефективності використання потенціалу регіонів за рахунок диверсифікації економічної діяльності. Між тим, саме диверсифікація може сприяти розширенню включення фізичного, природного та людського капіталу регіонів у господарську діяльність і стане економічним базисом забезпечення інклюзивності регіонального розвитку. Такий підхід характеризується акцентом на подоланні фрагментарності освоєння територіальних ресурсів та пов'язується з підвищенням ефективності їх використання. Інклюзивність у цьому сенсі слід розглядати як засіб вирішення територіальних проблем, пов'язаний з формуванням нових механізмів регіональної політики.

В Україні високий рівень фрагментарності освоєння територіальних ресурсів регіонів, пов'язаний з їх недовикористанням з причин збереження традиційного використання переваг поглибленої спеціалізації територій, зумовив низький рівень інклюзивності регіонального розвитку. Це підтверджено розрахованим автором індексом диверсифікації економіки регіонів України протягом 2001-2017 років. Кількість регіонів з середньовисоким рівнем диверсифікації за цей період скоротилась практично в 1,5 рази. У 2017 р. більшість (14 з 25) регіонів України відносилися до групи регіонів з низьким та середньонизьким рівнями диверсифікації [25]. Вирішення цієї проблеми потребує зростання рівня залучення регіонального потенціалу в економічну діяльність.

Недослідженими в Україні є проблеми *залучення потенціалу регіонів до національного економічного розвитку*. Підґрунтя для теоретичних узагальнень можуть скласти практичні напрацювання організацій ЄС щодо забезпечення територіальної згуртованості як засобу перетворення просторової різноманітності на потенціал сталого розвитку ЄС на засадах побудови соціально-економічних зв'язків між територіями для забезпечення спільного використання активів [3]. Таке бачення, орієнтоване на підвищення конкурентоспроможності територій, є важливим з точки зору побудови механізмів *забезпечення територіальної єдності країни з використанням потенціалу інклюзивності*.

Значно нижчим ніж рівень наукової розробленості проблем інклюзивності розвитку є ступінь опрацювання питань *інклюзивності об'єкта*. Під

цим кутом зору найбільш розробленим є поняття «інклюзивне суспільство» як таке, що не фокусується на будь-яких відмінностях соціальних груп та забезпечує рівність можливостей [26].

З точки зору необхідності впровадження принципів інклюзивності в управління просторовим розвитком важливим є розуміння *інклюзивного простору*. Погляд на інклюзивний простір сформовано, насамперед, на засадах його бачення міжнародними організаціями через суспільну/громадську доступність [27]. Відтак найбільшого розвитку наукові дослідження цього питання набули з позицій удосконалення громадського простору в межах урбаністики, де *інклюзивний простір*, у тому числі *інклюзивне місто*, розглядають як загальнодоступний суспільний простір [22, 28, 29].

Слабо вивченою залишається категорія «*інклюзивний регіон*». Навіть в працях, присвячених цим питанням, фокус досліджень стосуються не інклюзивних характеристик регіону та шляхів їх набуття, а інклюзивності процесів у регіоні. Звідси поширене використання категорії «*регіон інклюзивного розвитку*». Лише застосування на практиці положень концепції «*нової регіоналістики*» сприяло формуванню розуміння *інклюзивного регіону* як такого, що має економічне зростання на засадах забезпечення всім його мешканцям доступу до можливостей [30]. Але недостатня опрацьованість певних аспектів інклюзивності об'єкта, важливих з точки зору впровадження у практику державного управління принципів «*нової*» регіональної політики, потребує їх розкриття при уточненні розуміння інклюзивного регіону як цільового орієнтиру регіональної політики.

Висновки, новизна дослідження та дискусійні положення

На думку автора, необхідність формування теоретичного підґрунтя удосконалення державної регіональної політики з урахуванням вимог інклюзивності зумовила уточнення та розкриття сутності низки категорій.

Інклюзивний загальнонаціональний простір – територіально-згуртований простір, який характеризується гармонійним розвитком всіх територій країни на засадах максимального використання властивих їм особливостей, ґрунтується на перетворенні територіальної різноманітності на потенціал сталого розвитку країни в цілому та формується шляхом узгодження загальнонаціональних і регіональних інтересів на основі

реалізації державної регіональної політики.

Формування інклюзивного загальнонаціонального простору в умовах децентралізації потребує спрямованості державної регіональної політики на зростання регіональної інклюзивності як результату *регіональної інклюзії* – багатовимірного процесу створення умов регіонального розвитку, які формують можливості повноцінного соціально-економічного розвитку регіонів як самостійних суб'єктів державної регіональної політики.

Регіональна інклюзивність – це характеристика регіонального розвитку, яка відображає здатність регіонів до активного соціально-економічного розвитку на засадах підвищення ефективності використання місцевих ресурсів, зміцнення міжрегіональної економічної та соціальної згуртованості як підстави для розширення перспектив місцевого розвитку.

Результатом реалізації в Україні підходів «*нової*» регіональної політики має стати **інклюзивний регіональний розвиток** – комплексні позитивні зміни в регіонах, що відбуваються внаслідок поглиблення використання регіонального потенціалу, розширення можливостей працевлаштування й отримання доходу, а також подолання нерівномірності географічного і галузевого розподілу цих можливостей на принципах збалансованого соціально-орієнтованого розвитку, які сприяють зростанню територіальної згуртованості.

Інклюзивний регіональний розвиток передбачає підвищення ефективності використання регіонального потенціалу та активізацію його застосування в економічній діяльності, включення потенціалу регіонів у національний економічний розвиток та забезпечення територіальної єдності країни.

Результатом та одночасно метою державної регіональної політики, розробленої на принципах інклюзивності, має бути **інклюзивний регіон** – регіон, у якому створено умови ефективного соціально-економічного розвитку місцевої спільноти на засадах:

– *економічної включеності* – здатності усіх мешканців (у тому числі знедолених) брати участь і сприяти економічному зростанню регіону;

– *політичної включеності* – здатності усіх мешканців (у тому числі найбільш маргіналізованих) брати участь у прийнятті рішень щодо розвитку регіону;

– *соціальної включеності* – здатності усіх мешканців отримувати доступ до місцевих ресурсів, соціальних послуг на підставі рівних можли-

востей та справедливого розподілу пільг;

– місцевої згуртованості – формування та розвитку соціально-економічних зв'язків між мешканцями регіону, що визначають їх спроможність до спільних значущих дій щодо забезпечення ефективного розвитку регіону та шляхом зміцнення місцевих громад, підвищення конкурентоспроможності місцевої економіки, що досягається використанням інструментів «нової» регіональної політики, дотриманням принципів децентралізації з одночасним подоланням регіональної дезінтеграції та забезпеченням економічної, соціальної і територіальної єдності країни.

Важливим кроком формування в Україні інклюзивного простору та забезпечення інклюзивного регіонального розвитку є удосконалення державної політики регіонального розвитку в контексті вимог інклюзивності. Це потребує: удосконалення політики держави [31] з позиції розширення переліку сфер використання принципів інклюзивності, поширення їх застосування в державній регіональній політиці; встановлення особливостей застосування концепції інклюзив-

ного розвитку в групах регіонів різних типів (ресурсних, індустріальних, сільськогосподарських, з домінуванням сфери послуг, з орієнтуванням на сферу послуг, промислово-аграрних); забезпечення територіальної соціально-економічної інтеграції, мінімізація ризиків диференціації соціально-економічного просторового розвитку шляхом диверсифікації галузевої структури економіки регіонів; орієнтованість на включення в економічну діяльність периферійних регіонів та депресивних районів; розвиток/покращення міжрегіональної співпраці, створення умов для співробітництва регіонів; посилення міжрегіональних зв'язків; розвиток комунікаційних мереж; запровадження проектів міжрегіональної співпраці та соціального партнерства; покращення доступу до регіонів, поліпшення регіонального та міжрегіонального сполучення тощо.

Новизна дослідження полягає в доведенні необхідності вирішення проблем інклюзивності з точки зору інтегрального підходу до регіону та у межах державної регіональної політики.

References [Література]

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. URL: eur-lex.europa.eu > TXT > TXT.
2. Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020>.
3. Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength. URL: eur-lex.europa.eu > LexUriServ .
4. EUREK: Europäisches Raumentwicklungskonzept Auf dem Wege zu einer räumlich ausgewogenen und nachhaltigen Entwicklung der Europäischen Union. URL: http://city2030.org.ua/sites/default/files/documents/sum_de.pdf.
5. Gupta, J., Pouw, N., Ros-Tonen M. (2015). Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal of Development Research*, 27, 541-559.
6. Anand R. et al. (2013). Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. 3.
7. Ranieri Rafael, Ramos Raquel Almeida (2013). *Inclusive Growth: Building up a Concept. Working Paper*. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth, 104 p
8. *Inclusive Dimension of Development of Cities – the Centers of Business Activity of Ukraine: Trends and Prospectives: research report* (2019). Lviv, 55 p. [In Ukrainian].
[Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи: наукова доповідь. (2019). Львів. 55 с.]
9. Tyshchenko O.P. (2019). Inclusive development of National Economy of Ukraine: Premises and Dominants of management strategy formation. *Business-Inform*, 9, 71-79. [In Ukrainian].
[Тищенко О. П. Інклюзивний розвиток національної економіки України: передумови та доміанти формування стратегії управління // Бізнес-Інформ. 2019. №9. С.71–79]
10. Yermak S.O. (2017). Descriptive Characteristics of Inclusive Growth as an Innovative Vector of Socio-Economic Development of the Country. *The Problems of Economy*, 4, 8-14. [In Ukrainian].
[Єрмак С. О. Deskриптивні характеристики інклюзивного зростання як інноваційного вектору соціально-економічного розвитку країни // Проблеми економіки. 2017. № 4. С. 8–14]
11. Gukalova I.V. (2018). Quality of life as a goal of urban development concepts: conclusions for Ukraine. *Ukrainian geographical journal*, 1, 30-38. DOI: <https://doi.org/10.16407/ugz2018.01.030> [In Ukrainian].
[Гукалова І.В. Якість життя як цільовий імператив концепцій міського розвитку: висновки для України // Укр. геогр. журн. 2018. № 1. С. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.16407/ugz2018.01.030>]
12. Kozhyna A.V. (2018). Theory of Inclusive Local Development and It's Correlation with the Theories of Spatial development.

- Investments: Practice and Experience*, 22, 102-109. [In Ukrainian].
[Кожина А. В. Теорія інклюзивного місцевого розвитку та її взаємозв'язок з теоріями територіального розвитку // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 22. С.102-109.]
13. *Commission on Growth and Development*. (2008). *Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*, the World Bank.
 14. Bárcena A., Cimoli M., García-Buchaca R., Abramo L., Pérez R. (2018). *Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). Towards a regional agenda for inclusive social development: bases and initial proposal (LC/MDS.2/2)*. Santiago, 88 p.
 15. Novikov A.I., Vitkina M.K. (2018). Inclusive Economy and Social Responsibility in the Regions of the World: Dilemma or Social Consent. *Regional economy and Management: electronic research journal*, 2 (54). URL: <https://eee-region.ru/article/5401/> [In Russian].
[Новиков А.И., Виткина М.К. Инклюзивная экономика и социальная ответственность в регионах мира: дилемма или общественное согласие // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. 2018. №2 (54). URL: <https://eee-region.ru/article/5401/>]
 16. Crisp R., Cole I., Eadson W., Ferrari E., Powell R., While A. (2017). *Tackling poverty through housing and planning policy in city regions*. York: Joseph Rowntree Foundation (JRF), 95 p.
 17. Mezentsev K., Oliynyk Ya., Mezentseva N. et al. (2017). *Urbanistic Ukraine: in the Epicenter of Spatial Changes*. Kyiv, 438 p. [In Ukrainian]
[Мезенцев К., Олійник Я., Мезенцева Н. та ін. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін. Київ, 2017. 438 с.]
 18. Rudenko L.G., Dronova Ye. L., Kiriuhin A.M. et al. (2013). *Changes of Urban Space in Ukraine*. Kyiv. 160 p. [In Russian].
[Руденко Л. Г., Дронова Е. Л., Кирюхин А. М. и др. Изменения городского пространства в Украине. Киев, 2013. 160 с.]
 19. *Inclusive Growth* (2017). Chicago metropolitan agency for planning, 65 p.
 20. Lisovskyi S.A., Maruniak Eu.O., Gukalova I.V. Mozgovyi A.A., Pokliatzkyi S.A. (2019). Inclusiveness and environmental priorities of urban development as components of quality of life (case cities examples). *Ukrainian Geographical Journal*, 2, 13-22. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2019.02.013> [In Ukrainian].
[Лісовський С.А., Маруняк Є.О., Гукалова І.В., Мозговий А.А., Покляцький С.А. Інклюзивність та екологічні пріоритети міського розвитку як складові якості життя населення (прикладі модельних міст). Укр. геогр. журн. 2019. №2. С. 13-22. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2019.02.013>]
 21. Kozhyna A.V. (2018). Factors of Inclusive Local Development: Approaches to Classification. *NAPA Gerald. Series "Public Administration"*, 4. 21-30. [In Ukrainian].
[Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. Вісник НАДУ. Серія "Державне управління". 2018. № 4. С. 21-30.]
 22. Hukalova I.V. (2019). To the Issue of Socio-Geographical Conceptualization of Inclusive Development. *Scientific Herald of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*. Iss. 10, 20-26. [In Ukrainian]
[Гукалова І.В. До питання соціально-географічної концептуалізації інклюзивного розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Географічні науки. 2019. Вип. 10. 20-26.]
 23. Promoting peace-building and inclusive local development (PBILD). Final programme1 narrative report. URL: <http://mptf.undp.org/document/download/11448>.
 24. Cohesion policy for a more social Europe: Regions and Cities inclusive for all. URL: https://europa.eu/regions-and-cities/programme/sessions/373_en.
 25. Snigova O. (2020). *Structural Changes Management in Old-Industrial Regions of Ukraine*. Monograph. Kyiv, 552 p. [In Ukrainian]
[Снігова О. Ю. Управління структурними змінами в старопромислових регіонах України: монографія. Київ. 2020. 552 с.]
 26. *Summary of the E-dialogue On Creating an Inclusive Society: Practical Strategies to Promote Social Integration*. 23 May – 20 June 2007. 20 p.
 27. Inclusion Through Access to Public Space. URL: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/urban-development/migrants-inclusion-in-cities/good-practices/inclusion-through-access-to-public-space/>
 28. Akkar Z. Muge New-generation Public Spaces – How 'Inclusive' Are They? URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.513.445&rep=rep1&type=pdf>
 29. Habitat III Issue Papers: Inclusive Cities (2015). URL: http://habitat3.org/wp-content/uploads/Habitat-III-Issue-Paper-1_Inclusive-Cities-2.0.pdf
 30. *Inclusive Growth*. (2017). Chicago metropolitan agency for planning, 65 p.
 31. *Inclusive Policy* URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika> [In Ukrainian].
[Інклюзивна політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika>]

Стаття надійшла до редакції 12.03.2020